

УДК 336.71:336.76(477)

РОЛЬ БАНКІВ У РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Фостяк В.

Научный руководитель: к.е.н.Денис О.Б.

**УО «Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)»**

Анотація. У статті аналізується роль банків у розвитку важливого сегменту української економіки, фондового ринку України. Розглядаються питання розвитку фінансового ринку, та з'ясовуються проблеми, які гальмують розвиток розширення діяльності банків на ньому.

Анотация. В статье анализируется роль банков в развитии важной части украинской экономики, фондового рынка Украины. Разматриваются вопросы развития финансового рынка и решаются проблемы, которые притормаживают развитие расширения деятельности банков на нём.

Annotation. The role of banks in development of important segment of the Ukrainian economy, fund market of Ukraine is analysed in the article. The question of financial market development is examined and problems which slow the development of expansion of banks activity is explained.

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, емісійна діяльність, інвестиції.

Серед проблем розвитку ринкової економіки України, питання становлення розвинутого фондового ринку посідають важливе місце. Розвинутий фондовий ринок – важливий чинник залучення інвестицій, який характеризує глибину й ефективність здійснення ринкових реформ у перехідній економіці. Головною метою його діяльності є акумулювання тимчасово вільних ресурсів суб'єктів господарювання та населення, аби спрямувати їх на реструктуризацію економіки країни.

Саме слово «фонд» широко використовується для визначення різних за змістом економічних понять, але найчастіше - для визначення суми грошових або матеріальних цінностей, що мають цільове призначення (основні та оборотні фонди, фонд заробітної плати, фонд розвитку виробництва, фонд накопичення, амортизаційний фонд, пенсійний фонд і т.д.). Так само називають і сукупність цінних паперів. Відтак ринок, на якому обертаються (продаються й купуються) цінні папери, називається фондовим, а цінні папери, що обертаються на цьому ринку фондовими цінностями. Саме ці цінні папери різних типів, видів і різновидів, економічні суб'єкти, ринкова технологія, інфраструктура та ін. є атрибутами фондового ринку.

Згідно із Законом України „Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III комерційні банки можуть здійснювати на фондовому ринку такі операції:

- емісію власних цінних паперів;
- організацію купівлі-продажу цінних паперів;
- операції на фондовому ринку від свого імені;
- довірче управління з договорами з юридичними та фізичними особами;
- інвестиції у статутні фонди та акції інших юридичних осіб

Аналізуючи роль і місце банківської системи на фінансовому ринку, виокремлюють дві основні взаємопов'язані функції: забезпечення економіки необхідністю кількістю засобів платежу за рахунок ефекту мультиплікатора і трансформація заощаджень в інвестиції. Проте в умовах слабкого розвитку небанківського фінансового сектору, покликаного забезпечувати економіку країни довгостроковими ресурсами через операції на фондовому ринку, банківській системі України доводиться перебирати виконання його функцій на себе [6]. Тобто, комерційні банки виконуючи всі різноманітні операції на фінансовому ринку країни, в тому числі й на фондовому сегменті, діють як універсальні інститути посередництва. На перший погляд, ніби все добре але в цьому універсалізмі є і недоліки, які пов'язані з певним спекулятивним характером фондових операцій. Оскільки, присутність банківських установ на ринку цінних паперів залежно від моделі допуску може мати і негативні наслідки для розвитку цього сегменту фінансового ринку. За моделі необмеженого допуску банків з'являється небезпека захоплення ними всієї діяльності на фондовому ринку, що спричиняє монополізм, яке є негативним явищем. У період організованого фондового ринку України монополізм є особливо згубним. Варто нагадати, що однією з причин масштабної кризи в економіці Японії (жовтень 2002 р.) була модель допуску банків на ринок корпоративних цінних паперів. Органи регулювання майже не обмежували дії банківських установ на цьому ринку. Поступово банки залишили кредитний ринок і переорієнтувалися на операції на фондовому ринку, оскільки тут вони отримували набагато більший прибуток. Відбулося злиття банківського та промислового капіталу. Тому вітчизняним органам регулювання слід замислитись над доцільністю необмеженого допуску банків на ринок корпоративних цінних паперів, як стратегічних інвесторів.

Комерційний банк на фондовому ринку може здійснювати три напрями діяльності: як інвестора, як професійного його учасника і як емітента.

Як професійний учасник, залежно від обраних напрямів роботи на фондовому ринку банк формує певний портфель цінних паперів, зокрема: торговий портфель; портфель цінних паперів на продаж; портфель цінних паперів, що отримуються до погашення; портфель інвестицій в асоційовані та дочірні компанії. На нашу думку, на відміну від торговців цінними паперами, яких близько 800 у нас, банк є більш економічно незалежним учасником фондового ринку і йому належить головна роль у процесі інвестування коштів, зокрема, це стосується операцій з векселями та придбання корпоративних облігацій провідних емітентів, щодо яких гарантований дохід та під заставу яких можна отримати відносно дешеве фондування у великих системних банках. Такі банки мають надлишок ліквідності, проте готові інвестувати кошти в короткострокові високоліквідні активи (строком від двох тижнів до одного-двох місяців).

Інвестиційна діяльність банків на фондовому ринку обмежена. За нормативами НБУ, загальний розмір прямих інвестицій не повинен перевищувати 60 % від регулятивного капіталу банку, в тому числі не більше 15% за кожним емітентом [2]. Деякі банки створюють фінансово-промислові групи. Але банків, які б надавали повний спектр інвестиційних послуг, як-то : консультації з купівлі-продажу пакетів цінних паперів, організація тендерів, консультації по корпоративному управлінню, залучення ресурсів шляхом сприяння випуску цінних паперів, гарантія їх розміщення, у нас ще дуже мало, та й якість цих операцій ще не відповідає світовим стандартам.

Емісійна діяльність банків пов'язана передусім зі зростанням нормативу адекватності регулятивного капіталу в 2004 році – з 8% до 10%, що спонукало більшість банків, суттєво збільшити свої статутні фонди. На початку 2005 р. статутний капітал банків України збільшився порівняно з 2004 р. на 35,49%. Простежується слабка активність вітчизняних банківських установ також на ринку боргового фінансування, лише 8% випуску корпоративних облігацій припадало на банки. Емісійну активність банків повинно стимулювати й чинне законодавство, адже з професійних учасників фондового ринку, які мають право здійснювати торгівлю цінними паперами, лише банки мають право торгувати цінними паперами власного випуску.

Одним з найперспективніших напрямів діяльності банків на фондовому ринку є організація випусків цінних паперів, особливо корпоративних облігацій. На відміну від більшості акцій, облігації приносять підприємствам реальні ресурси, котрі можна використати як для поповнення обігових коштів, так і для реструктуризації виробництва. Проводячи емісію облігацій, банки мають безумовну перевагу – вони можуть повною мірою виконувати функції андеррайтера, адже, володіючи значними кредитними ресурсами, в змозі викупити непогану частину випуску облігацій із наступним їх розміщенням на вторинному ринку. Лідируючі позиції щодо випуску корпоративних облігацій займали банки: „Альфа-банк” 766,15 млн. грн., АКБ „Укрсоцбанк” – 711,5 млн. грн., „Аркада-банк” – 196 млн. грн.

Провідне місце займають банки і в сфері депозитарної діяльності. Тут банки є безумовними лідерами, адже їм можуть провадити лише банківські установи й торговці цінними паперами. Так, за даними ДКЦПФР, у 2005 році діяльність зберігача цінних паперів здійснювали 138 суб'єктів, серед них 76 банків (55%) [4]. Водночас банки дещо поступаються торговцям цінними паперами, що мають ліцензію зберігача, як за обсягами проведених операцій, так і за кількістю відкритих рахунків зберігачам цінних паперів. Це пояснюється тим, що банки обслуговують інтереси переважно певних фінансово-промислових груп, а отже, є номінальним утримувачем цінних паперів.

Для професійних учасників фондового ринку важливо, щоб зберігачі були здатні проводити якомога більшу кількість операцій, оскільки угоди на організованому фондовому ринку можуть здійснюватися лише зі знерухомленими цінними паперами. Комерційні банки не спроможні забезпечити потрібну оборотність депозитарних активів, а відтак виконують пасивну роль у функціонуванні депозитарної системи.

Одним із методів збільшення капіталізації банку є їхній вихід зі своїми акціями на фондовий ринок. На нашу думку, акції українських банків повинні котируватися на ринку, мати справедливую ринкову вартість, яка відображатиме діяльність кожного окремого банку та банківської системи в цілому. Це в свою чергу, надасть змогу іноземним інвесторам визначати ефективні банки для подальшого інвестування в український банківський сектор. Але в країні на жаль, існують деякі перешкоди на цьому шляху, зокрема:

- нерозвиненість фондового ринку;
- відсутність депозитарію;
- невизначеність нормативно-правової бази щодо регулювання цих питань і т. д.;

Для активізації діяльності банків на фондовому ринку України необхідно:

- визначити місце, роль та особливості діяльності банку на фондовому ринку, що зумовлені економічною природою цього сегменту ринку та специфікою нинішнього етапу розвитку нашої держави;
- створити умови для підвищення рівня капіталізації та ліквідності фондового ринку, зокрема встановити жорсткий контроль за дотриманням норм чинного законодавства емітентами та професійними учасниками цього ринку, аби не допустити корпоративні конфлікти і грубе порушення прав міноритарних акціонерів;
- переглянути нормативи інвестування комерційними банками коштів у статутні фонди підприємств, що сприятиме підвищенню дохідності розміщених ресурсів банків і спростить перетікання капіталу між технологічно пов'язаними підприємствами;
- підвищити прозорість процесів ціноутворення та укладення угод, вдосконалити систему розкриття інформації завдяки запровадженню міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, заохочувати створення публічних компаній, рекомендуючи їм підтримувати певний відсоток акцій у вільному обігу на фондовому ринку(скажімо, не менше 10%);
- встановити граничні нормативи щодо операцій комерційних банків із державними цінними паперами, які відволікають кошти з реального сектору;
- обґрунтувати критерії та розробити оптимальну організаційну структуру банку, яка забезпечує комплексний уніфікований підхід до здійснення банком активних операцій на фондовому ринку;
- виявити передумови та обґрунтувати методіку оптимізації резервних вимог по відшкодуванню можливих збитків від операцій з цінними паперами для одержання необхідного рівня рентабельності.

Таким чином, сучасний незадовільний стан інфраструктури ринку цінних паперів в Україні потребує залучення в дану сферу великих фінансових інститутів. Комерційні банки, маючи для цього необхідні можливості (фінансові ресурси, велику філіальну мережу, нагромаджений досвід і т. д.), покликані підняти рівень інфраструктури до високих стандартів світового фінансового ринку.

СПИСОК ЦИТИРУЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Закон України „Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р.
2. Брітченко І., Перепелиця Р. Роль комерційних банків у розбудові фондового ринку України. // Вісник НБУ – № 4 – С.24.

3. Миркин Я. Ценные бумаги и фондовый рынок. – М.: Перспектива, 1995.-С.100.
4. Яценюк А. Фондовый рынок України: проблеми та перспективи розвитку.// Вісник НБУ – №11 – С.4.
5. www.pfts.com.ua
6. www.bank.gov.ua.

УДК 330.131.7

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ

Хвещук О.В.

*Научный руководитель: д.е.н., професор В.І. Міщенко
УО «Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ)»*

В роботі розглянуто диференціацію тлумачень понять “ризик” та “фінансовий ризик”; виявлено підхід систематизації факторів ризику, який дозволить раціонально та послідовно класифікувати ризик; запропоновано механізм управління фінансовими ризиками, що полягає у формуванні алгоритму прийняття рішень залежно від стратегії підприємства в умовах ризику.

In work differentiation of interpretations of concepts is considered “risk” and “financial risk”; approach of systematization of factors of risk which will allow rationally and consistently to classify the risk is exposed; the mechanism of management by the financial risks is offered, that consists in forming of algorithm of acceptance of decisions depending on strategy of enterprise in the conditions of risk.

Характерна особливість ринкових умов господарювання – невизначеність отримання результатів будь-яких процесів, які протікають на підприємстві. Адаптивна діяльність до ризику не є винятком. Вживаючи заходи щодо забезпечення адаптації підприємств до ризику можна лише певною мірою прогнозувати результати цих заходів.

Ситуація невизначеності і ризику потребує від керівників глибоких і різноманітних знань у різних галузях управлінської і господарської діяльності. В даний час без урахування ризику неможливо здійснювати комерційну діяльність. Ігнорування цього може стати гальмом розвитку конкретного підприємства і всієї економіки в цілому.

Хоча з ризиком в економічній сфері люди зустрічаються перманентно, його теоретична вивченість явно недостатня. Можливо, що тут дого не бачили предмета для власне теоретичних досліджень, відносячи всю цю галузь лише до практики. В останні десятиліття положення стало змінюватися, до цього предмета досить активно звернулися західні, а з початком економічних реформ - і українські дослідники.

Проте, на сьогодні немає однозначного розуміння сутності ризику. Перш за все пояснюється багатогранністю цієї економічної категорії. Так, у словниках європейських народів слово «ризик» вживається у наближено подібних формах і семантиці, наприклад, в англійській мові «risk», албанській «rezik», болгарській «риск», німецькій «risiko», іспанській «riesgo», румунській «risk». французькій «risque», фінській «riski», чеській «risiko» [4]. Крім того, ризик - це складне явище, що має безліч незбіжних, а іноді протилежних тенденцій, що обумовлює можливість існування декількох визначень цього поняття. Немає посилань на нього й у законодавчих актах України.

Саме поняття «ризик» вперше зустрічається в середньовічних джерелах, але поширюється лише з появою друкарства, насамперед в Італії й Іспанії. У цей період поняття ризик вживалося відносно рідко, а зустрічалося найчастіше у сфері мореплавання і морської торгівлі. Морські контракти і їх страхування - це ранній випадок планомірного контролю ризику.

У грецькій мові термін «ризик» співзвучний з терміном «ріса», що давньогрецькою означає «корінь», який, виступаючи над поверхнею ґрунту, може стати небезпечною перепоною на шляху. В німецькій мові risiko означає: небезпека, погроза; у французькій - risque «ризикувати» (буквально – об’їжджати скелю). Отже, походження терміна «ризик» у багатьох європейських мовах інтерпретується як відчуття небезпеки.

У 20 столітті з’явилися багато різних підходів і альтернативних формулювань до аналізу поняття “ризик”. Але усі теорії були схожі в одному: тільки порівнюючи поведінку в різних типах небезпеки, можливо виявити загальну тенденцію і дізнатися, схильний чи не схильний індивід до ризику, чи залежить його сприйняття небезпеки від значення, про об’єкт свого потенційного занепокоєння, перевіряючи будь-яку теорію сприйняття ризику за її здатністю пророкувати і пояснювати, як і які потенційні небезпеки будуть сприймати різні категорії людей.

Проблема ризику і його оцінки не є новою для вітчизняної економіки: у 20-х роках ХХ сторіччя був прийнятий ряд законодавчих актів, що враховують існування виробничо-господарського ризику в СРСР. А з середини 30-х років згадування і трактування поняття «ризик» цілком зникло зі сторінок словників і енциклопедій [2].

Процес реформування економіки України неминуче привів до необхідності обліку ризику в господарській діяльності, а сама теорія ризику в процесі формування цивілізованих ринкових відносин одержала подальший розвиток.

На сьогодні має місце неоднозначність у тлумаченні поняття “ризик” вітчизняними та зарубіжними вченими. Розмаїття думок щодо суті ризику пояснюється, зокрема, багатоаспектністю цього явища, а також практично повним його ігноруванням у чинному законодавстві, надто обмеженим застосуванням у реальній економічній практиці й управлінській діяльності. Це обумовлено тим, що ризик – дуже складне явище, яке має безліч відмінних одна від одної, а іноді й протилежних реальних основ.

Авторами виділено найпоширеніші підходи до інтерпретації ризику.

Поддєрьогін А. М. під фінансовим ризиком розуміє ризик структури капіталу: у разі незадовільної